

SZENTMIHÁLYI JÁNOS 1908–1981

– A professzor úr...? – hitetlenkedett a Vörös Postakocsi pincére, amikor meghalotta, hogy – évtizede már csütörtöki vendége – Szentmihályi János meghalt. – Az lehetetlen, hiszen még a napokban is itt volt nálunk!

– Meghalt...? – döbrent meg a késve kapott hírre egyik soproni könyvtáros. – Hiszen nemrég járt nálunk...

Aztán kiderült, hogy a vendéglőben már több hete nem volt, és Sopronban az év tavaszán járt.

Hát ez az utánoz-
emberi kapcsolatok
den körülmények kö-
velünk, különböző
ittmaradottakkal maka-

– Az lehetetlen!
Szentmihályi Jánossal
gulata időtlenül frissen
rekben. Amely jelensé-
magyarázni. Tudása
volt. Tájékozottsága
kodás tájain tökéletesen
koztatás – sok esetben
tókkal bővelkedő –
jobban ismerte.

hatatlan adottság, az
megteremtésének min-
zötti képessége az, ami
rendű, rangú és korú
csul kimondatja:
Hiszen még... Mert a
való találkozások han-
élt – és él – az embe-
get igen nehéz volna
kétségtől imponáló
csillogó. A könyvtáros-
otthon volt és a tájé-
zsácutcákkal, bukta-
útjait mindnyájunknál

És a halála feletti méltatlankodásunk első szavai, gondolatai mégsem a tudóst ille-
tik, nem szakmánk, hivatásunk nagy veszteségét panaszolják, hanem megdöbben-
ten, sőt szemrehányóan csattannak fel:

– Az lehetetlen!

Mert hiszen „nemrég” – 1937 valamelyik nyári délutánján lehetett – még ott ült
barátaival a debreceni Sántha eszpresszóban (az egyetlen ilyen „műintézet” volt akkor
a városban), ahol valamiről hevesen beszélgettek. Hogy miről? Lehet, az angol regényről,
de az sincs kizárva, hogy az abesszin helyzetről. Vagy éppen B. L. kisasszonyról, a város
egyik legcsinosabb leányzójáról. Eközben belépett Béber László hírlapíró, a Debreceni
Független Újság olvasószerkesztője és – már leültében – elkezdte mondani: „Hát idefi-
gyeljenek, ez óriási...”

És miután a gyülekezet tájékozódott az „óriásiról” – Debrecenben ilyesmi akkor is adódott – hivataloskodva felemelte tekintetét miközben zsebéből két színházjegyet húzott elő:

– Csika, este elmész a színházba és írsz a Pirandelló darabról! Lehet öt flekk. Ül le és kezdj hozzá! De siess, mert a holnapi lapban jön! – És Szentmihályi János („civilben” bankhivatalnok, más nevén „Csika”) felállt, két kézzel igazította meg világoskék, fehérpetyes csokornyakkendőjét és elköszönt. Az ajtóból még cinkosan visszaszólt:

– Ne féljetek, a csillár nem esik le! – Ami is utalás arra a híres sajtótörténeti esetre, mikor az egyszeri hírlapíró előre leadta a színikritikát, de este az előadás elmaradt, mert a nézőtéren leszakadt a csillár. A kritika viszont reggel megjelent a lapban.

A Pirandelló darab kritikáját – pontosan öt gépelt oldalon – természetesen még aznap este bevitte a szerkesztőségbe. Nyugodtan megírhatta már az előadás előtt, mert a szöveget – Karinthy Frigyes fordításában – jól ismerte és a próbákon többször ott volt, mivelhogy a színház igazgatójához a kitűnő Horváth Árpádhoz is bensőséges barátság fűzte.

Mert az ő esetében mindig a barátságok, az emberi kapcsolatok jelentették a legbiztosabb pontot. Ha úgy adódott ez volt számára a menhely, máskor pedig a műhely. Vagy egyszerre mindkettő. Ezekről a debreceni időkről mondta néhány évvel ezelőtt a „Könyvtáros sorsok – könyvtáros pályák” sorozatcím alatt megjelent interjúbán: „Olyan baráti köröm alakult ki amelyre máig is szeretettel emlékszem.”

És ha az emlékezésnél – az ő emlékezésénél – tartunk, maradjunk még ennél az interjúnál. 1939-ben – sokadmagával – elveszti állását. Később megfosztják hírlapírói tollától is. A következő, rettenetes éveket azonban – szerencsével – túléli. 1944-ben ismét Debrecenben van mint a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tisztviselője és mint kommunista párttag.

Hát ez az, amire ő 1978-ban is emlékezett. Sőt arra is, hogy szabadegyetemet szervezett, ahol – így mondta: „1919 óta Magyarországon először nagy nyilvánosság előtt marxista filozófiát és történelem-szemléletet adtak elő”. – Annak ellenére emlékezett erre, hogy 1949-ben – ebben sem volt egyedül – kitették a minisztériumból és a pártból is. De ő nem lépett a „nagy tiszták” soraiba a több mint három évtized folyamán sem. Nem bontotta ki, nem lobogtatta a mostanában dívó objektivitás, pártatlanság (retrospektív!) zászlaját; egykori hiteit, „szerelmeit” nem tagadta meg, nem lett hozzájuk hűtlen. (Ha azok sok esetben őhöz hűtlenek is lettek.)

Mint sokan mások, ő is a könyvtár csendes és „ártalmatlan” falai közé került. Itt megismerkedett a katalóguscédulákkal, találkozott a segédkönyvekkel, amelyek közül sokat ismerősként üdvözölhetett. És egy évtized során – Magyarországon elsőnek – korszerű referenz szolgálatot épített ki az Egyetemi Könyvtárban. Lassan a tolla is előkerült; most már nem hírlapcikkeket, hanem tanulmányokat írt a tájékoztató munkáról, a bibliográfiáról, a dokumentációról. A hatvanas évek elejére pedig elkészült a Vértessy Miklóssal közösen szerkesztett bibliográfiai kézikönyv is. Előadott az egyetemen, dolgozott a Könyvtártudományi és Módszertani Központban és az Országos Széchényi Könyvtárban. És nemcsak hallgatóinak adott ismereteket az egyetemi katedráról, hanem mindenkor munkatársai is tanítványként csatlakoztak hozzá.

Itt érlelődött meg benne a nemzeti bibliográfia korszerű szervezeti felépítésének gondolata, és itt fogalmazta meg legteljesebben – és talán mindmáig legpontosabban – a hungarika-bibliográfia koncepcióját. És nem elégedett meg a Könyvszemle-beli 1958-as tanulmányának erkölcsi sikerével. („Ez kedvenc témám”) Hanem mintegy másfél évtized szívós munkájával – tollal és „körömmel” – elérte hogy elgondolása megvalósulhatott, amiben vezető emberek, hívek és famulusok egyaránt támogatták. Nemcsak a felsorakoztatott érvek igazsága toborozta „segédcsapatait”, hanem az ügybe vetett hite is vonzotta a támogatókat.

Folytatta – talán az elmúltaknál szerencsésebb körülmények között – a magyar bibliográfia, ezen belül is a nemzeti bibliográfia történetének azt a sorsszerű hagyományát, hogy a jelentős teljesítményeket, a történeti mérföldkövek lerakását a szakmai vértzet mellett – vagy talán annak előtte – valamilyen militáns indulat, hit eredményezte. Mert Czvittinger Dávid nem azért írta e meg a Speciment, mivel bizonyos Reimmann nevezetű irodalomtörténész kétségbe vonta a magyar irodalom, a magyar tudományosság létét? De több mint másfél évszázaddal később így vallja meg hitét Szabó Károly is: „...meg vagyok győződve, hogy egy-egy XVI. és XVII. századi magyar munka mellyel őseink az Európát akkor foglalkoztató szellemi küzdelemben tevékenyen részt vettek, a magyar nép becsületét a mívelt világ előtt nem kevésbé emeli, mint az általatok ugyanakkor a szabadság és nemzetiség érdekében vívott egy-egy ütközet véres dicsősége.”

Szentmihályi János évtizedes hungarika-„kampánya” is ennek az évszázados erőfejtésnek, erudíciónak része: megmutatni a világnak, hogy – mutatis mutandis – mi nemcsak futballozni tudunk (tudtunk!), hanem van irodalmunk és tudományos életünk is. És ezt ma nemcsak a világnak, hanem az országnak is meg kell mutatni. Ezt is szolgálja a hungarika-bibliográfia.

Az értékelő és mérlegelő értelem még oldalakon át folytathatná – és a magyar bibliográfiatörténet szerzői minden bizonnyal folytatják is – Szentmihályi János helyének kijelölését. Még pontosabban megállapítják majd tudományos munkásságának jelentőségét és hatását.

És majd mikor ezeket a kiforrott, kiérlelt dolgozatokat olvassuk egyetértően és illendő módon, a pirosabroszos asztaloknál, időnként a bejárati ajtóra pillantunk. Senki sem szól, csak kis idő múlva jegyzi meg a pincér:

– A professzor úr ma késik... Mi pedig magunkban azt gondoljuk hogy valóban, már nagyon sokat késik...

BÓDAY PÁL

